

HUMAN
RIGHTS
WATCH

Usiache Msichana Yeyote Nyuma Afrika

Ubaguzi katika Elimu dhidi ya Wasichana Wajawazito na
Kina Mama Vijana

Muhtasari

Mwalimu alipogundua kwamba nina ujauzito, aliniita ofisini kwake na kuniambia, “Inabidi uondoke hapa shule mara moja kwa sababu una ujauzito.”

-Jamida K., Kahama, Tanzania, Aprili 2014.

Haturuhusu wasichana wajawazito kuendelea na shule. Tunamuelekeza arudi nyumbani na kisha kurudi shule baada ya kujifungua. Kama atakuja shule akiwa mjamzito atafanyiwa kejeli na wanafunzi wengine na kuwa mfano mbaya.

-Kenneth Tengani Malemia, naibu mwalimu mkuu, Shule ya Msingi Dyeratu, wilaya ya Chikwawa, Malawi, Septemba 2013

Bara la Afrika lina viwango vya juu vya ujauzito kwa vijana duniani, kwa mujibu wa Umoja wa Mataifa. Kila mwaka, maelfu ya wasichana wanapata ujauzito wakati ambapo walipaswa kuwa wanajifunza historia, aljebra na stadi za maisha. Wasichana wanaopata ujauzito wa mapema au bila kukusudia wanakutana na vikwazo vingi vya kijamii na kifedha vya kuendelea na elimu rasmi.

Wasichana wote wana haki ya kupata elimu bila kujali hali zao kama vile kuwa wajawazito, kuolewa au kuwa mama. Haki ya wasichana wajawazito na wakati mwingine wasichana walioolewa kuendelea na elimu imeibua majadiliano yenye hisia kali kwa nchi wanachama wa Umoja wa Afrika katika miaka ya hivi karibuni. Mara nyingi mijadala hii imeegemea kujenga hoja juu ya “maadili,” kwamba mimba nje ya ndoa ni kinyume cha maadili, inayotokana na mawazo binafsi na uzoefu, na imani iliyojengeka kwa wengi kutokana na mafunzo ya dini juu ya ngono nje ya ndoa. Athari ya mijadala hii ni kwamba wasichana wajawazito na kiwango kidogo wavulana walioko shuleni na waliowapa mimba wasichana wanakumbana na kila aina ya adhabu, ikiwa ni pamoja na tabia ya ubaguzi ambayo inawanyima wasichana kufurahia haki yao ya elimu. Katika baadhi ya nchi zilizofanyiwa utafiti na ripoti hii, elimu inachukuliwa kama upendeleo ambao unaweza kuondolewa wakati wowote kama adhabu.

Hata hivyo matakwa ya kisheria kimataifa kwa serikali zote kutoa elimu kwa watoto wote bila ubaguzi yako wazi.

Mwaka 2013, nchi 55 ambazo zinaunda Umoja wa Afrika (AU) zilipitisha Ajenda 2063, mkakati wa maendeleo ya kiuchumi na kijamii kwa bara zima. Katika mkakati huu, serikali za Afrika ziliweka dhamira ya kujenga “mtaji wa rasilimali watu” wa Afrika, ambao uliutambua kama “rasilimali yenye thamani zaidi,” kupitia uwekezaji endelevu katika elimu, ikiwa ni pamoja na “kuondokana na tofauti za jinsia katika ngazi zote za elimu.” Miaka miwili baada ya kupitisha Ajenda 2063, serikali za Afrika ziliungana na nchi nyingine katika kupitisha Malengo ya Maendeleo Endelevu ya Umoja wa Mataifa (SDGs), ajenda ya maendeleo ambayo inalenga kuhakikisha kwamba “hakuna anaebaki nyuma,” ikiwa ni pamoja na ahadi ya kuhakikisha elimu jumuishi na bora kwa wote. Serikali za Afrika vile vile zimepitisha malengo makubwa ya kumaliza ndoa za utotoni, kutambulisha elimu pana ya jinsia na afya ya uzazi, na kushughulikia kiwango kikubwa cha ujauzito wa utotoni barani kote ambao unaathiri vibaya elimu kwa mtoto wa kike.

Hata hivyo nchi wanachama wa AU watahondwa kufikia ahadi hii kama wataendelea kuwatenga maelfu ya wasichana kupata elimu kwa sababu ya kuwa wajawazito au kuolewa. Ijapokuwa nchi zote wanachama wa AU zimeweka dhamira ya kulinda haki za binadamu ikiwa ni pamoja na kulinda haki ya kupata elimu kwa wasichana wajawazito na kina mama vijana, kiuhalisia kina mama vijana wanahudumiwa tofauti kulingana na nchi wanazoishi.

Idadi kubwa ya serikali wanachama wa AU wamepitisha sheria na sera ambazo zinalinda haki za mtoto wa kike kuendelea na masomo wakati wa ujauzito na hata wakati wa kulea ambapo anakuwa mama. Kuna sera na taratibu nzuri za kuangazia, na kwa kweli, nchi nyingi zinalinda haki za kina mama vijana kupata elimu katika sheria za nchi au sera kuliko kuwabagua. Nchi hizi zinaweza kuhamasisha nchi ambazo zinakosa sera za kutosha na kuwashawishi nchi chache ambazo zimepitisha au kuhamasisha hatua za adhabu na za kibaguzi dhidi ya kina mama vijana kupitisha sera zinazolinda na kuheshimu haki za binadamu.

Ripoti hii inatoa taarifa juu ya hali ilivyo katika sheria, sera na taratibu au mazoea ambayo yanazuia au kuwezesha wasichana wajawazito au walioolewa kupata elimu. Pia inatoa mapendekezo ya marekebisho yanayohitajika

Gabon, Kenya na Malawi ni miongoni mwa makundi ya nchi 26 za Afrika ambazo zimepitisha sera za “kuendelea” au “kujiunga upya” ili kuhakikisha kwamba wasichana wajawazito wanaweza kurudi kuendelea na shule baada ya kujifungua. Hata hivyo, utekelezaji na usimamizi hutofautiana katika nchi hizi, hususani kuhusiana na muda ambao msichana anaruhusiwa kutokuwepo shuleni, mchakato wa kujitoa na kujiunga, na uwepo wa miundombinu wezeshi mashuleni na katika jamii kwa mama kijana kubaki shule.

Ingawa mwenendo wa serikali nyingi zaidi kuamua kuwabakiza kina mama vijana shuleni ni imara, utekelezaji wa sheria na sera mara nyingi umekuwa hafifu, na usimamizi wa kina mama vijana kurudi kwenye elimu rasmi umeendelea kuwa dhaifu kwa ujumla. Vile vile kuna wasiwasi juu ya uwepo wa adhabu na vipengele vyenye madhara katika baadhi ya sera. Kwa mfano, baadhi ya serikali hazitekelezi “sera ya kuendelea” kwa wanaorudi-ambapo mwanafunzi mjamzito anaruhusiwa kuendelea kuwepo shule kwa kipindi anachoamua yeye mwenyewe. Vipindi virefu vya likizo ya uzazi, mchakato mrefu wa kurudi shuleni kama ule unaohitaji cheti cha matibabu kama vile Senegali au barua kwa baadhi ya maofisa elimu huko Malawi, au masharti magumu ambayo yanamtaka msichana kuomba kujiunga na shule tofauti, vyote hivi vinaweza kuathiri utayari wa mama kijana kurudi shuleni au uwezo wake wa kuendelea kujifunza.

Sababu nyingine nyingi zinachangia maelfu ya kina mama vijana kushindwa kuendelea na elimu rasmi. Kubwa zaidi ni kukosekana kwa uelewa juu ya sera za kurudi shuleni kwa jamii, wasichana, walimu, na maofisa wa shule kwamba wasichana wanaweza na wanapaswa kurudi shule. Wasichana wanaathirika zaidi na vikwazo vya kifedha, ukosefu wa msaada na uwepo wa ubaguzi wa hali ya juu katika jamii na shule.

Baadhi ya serikali zimejikita katika kupambana na vikwazo hivi pamoja na sababu zinazopelekea mimba za utotoni na kuacha shule, kwa kufanya yafuatayo kwa mfano:

- Kuondoa ada kwa shule za msingi na sekondari ili kuhakikisha kwamba wanafunzi wote wanaweza kupata elimu sawa, na kuweka msaada wa kifedha kwa wasichana waliopo katika hatari ya kuacha shule kupitia mikakati ya elimu kwa wasichana kama ilivyo Kenya na Rwanda;
- Kutoa msaada wa kijamii na kifedha kwa kina mama vijana kama ilivyo Afrika Kusini;

- Kutoa huduma maalumu kwa kina mama vijana mashuleni, kwa mfano muda wa kunyonyesha au ruhusa watoto wanapoumwa au kwenda kliniki ya afya kama ilivyo Senegali;
- Kuwa na uwezekano kwa wasichana kuchagua zamu za asubuhi au jioni;
- Kuanzisha sehemu za watoto kucheza au vituo vya watoto wachanga karibu na shule kama ilivyo Gabon;
- Kutoa huduma ya ushauri mashuleni kwa wasichana wajawazito na kina mama vijana kama ilivyo Malawi; na
- Kuwezesha ufikiaji wa huduma za masuala ya mapenzi na afya ya uzazi, ikiwa ni pamoja na elimu sahihi ya masuala ya mapenzi mashuleni na katika jamii, na upatikanaji wa njia mbalimbali za kujikinga na kwa Afrika Kusini uwepo wa njia salama na halali za kutoa mimba.

Licha ya hatua hizi nzuri za nchi za Afrika, idadi kubwa bado inaweka sheria na sera ambazo moja kwa moja zinawabagua wasichana wajawazito na kina mama vijana katika elimu. Kwa mfano, Equatorial Guinea, Sierra Leone na Tanzania zinafukuza shule wasichana wajawazito na kuwanyima kina mama vijana haki ya kusoma katika shule za umma. Mara nyingi sera hizi hutokomeza nafasi za wasichana kurudi shuleni na kumuweka msichana na mtoto wake katika hatari ya ndoa za utotoni, ugumu wa maisha na manyanyaso. Kiuhalisia, wasichana hufukuzwa lakini sio wavulana waliowapachika mimba wasichana hata kama wao pia wako shuleni.

Human Rights Watch pia ilibaini kwamba nchi 24 za Afrika hazina sera za kurudi shuleni au sheria za kulinda haki za msichana mjamzito kupata elimu, jambo ambalo linapelekea utekelezaji usiokuwa na uwiano wa elimu ya lazima katika ngazi ya shule. Tuligundua kwamba nchi za Afrika Kaskazini kwa ujumla zinakosa sera zinazohusiana na kushughulikia mimba za wasichana mashuleni, lakini sambamba na hilo, wanaweka faini na adhabu kali kwa wasichana na wanawake ambao wanaripotiwa kushiriki au kuwa na mahusiano ya kimapenzi nje ya ndoa. Nchi kama vile Morocco na Sudan, kwa mfano, zinatekeleza sheria za maadili ambazo zinaruhusu kuwashitaki kwa uhalifu wasichana kwa uzinzi, kukosa heshima au kushiriki ngono nje ya ndoa.

Nchi nyingine zinatumiya njia hatarishi kutambua wasichana wajawazito na wakati mwingine kuwanyanyapaa na kuwadhalilisha hadharani. Wengine wanafanya vipimo vya

lazima vya mimba kwa wasichana, ama kama sehemu ya sera rasmi ya serikali au mazoea binafsi ya shule. Vipimo hivi kwa kawaida hufanyika bila ridhaa ya wasichana na kukiuka haki zao za faragha na utu. Wasichana wengine huogopa udhalilishaji huo na kufikia kuacha shule wenyewe pale wanapogundua ni wajawazito, wakati wengine hufikia kutoa mimba kwa njia zisizo salama, hali ambayo inaweka afya na maisha yao hatarini.

Sera za serikali ambazo zinabagua wasichana kwa misingi ya ujauzito au ndoa zinakiuka wajibu wao wa kimataifa na kikanda wa haki za binadamu, na mara nyingi zinakinzana na sheria za nchi na haki za kikatiba na kudhoofisha ajenda ya maendeleo kitaifa.

Kuwaacha nyuma wasichana wajawazito na kina mama vijana ni hatari kwa maendeleo ya bara. Kutokumuacha yoyote nyuma kuna maanisha kwamba serikali za Afrika zinapaswa kurudia dhamira ya malengo ya maendeleo jumuishi na wajibu wa haki za binadamu kwa watoto wote, na kuhakikisha wanatekeleza sera zinazozingatia haki za binadamu kwa ngazi ya taifa na mitaa ili kulinda haki za wasichana wajawazito na kina mama vijana kupata elimu. Mimba za utotoni na zile za bahati mbaya zinahatarisha upatikanaji wa elimu kwa maelfu ya wasichana na kwa sababu hizi, serikali zinabidi kuzizuia kwa kuhakikisha taasisi za elimu zinatoa elimu, taarifa na ujuzi ili wasichana wajawazito na kina mama vijana waweze kufurahia haki zao za kuendelea na elimu.

Usimuache Kijana wa Kike Nyuma?					
Nchi zenye sera au amri za kufukuza	Nchi zenye sera za masharti ya "kurudi"	Nchi zenye sera au mikakati inayoruhusu "kuendelea"	Nchi zenye sheria zinazolinda haki za wasichana wajawazito kubaki shule au kurudi kwenye elimu lakini zinakosa sera	Nchi zenye sheria au taratibu zinazowaadhibu wasichana na wanawake wanaopata ujauzito nje ya ndoa	Nchi zisizokuwa na sheria au sera zinazohusiana na kuwabakisha shule wasichana wajawazito au kina mama vijana shule
Guinea ya Equatoria	Afrika Kusini	Cape Verde	Benin	Algeria	Angola
Sierra Leone	Botswana	Gabon	Jamhuri ya Kidemokrasia Kongo	Libya	Burkina Faso
Tanzania	Burundi	Ivory Coast	Lesotho	Misri	Chad
Togo	Cameroon	Rwanda	Mauritania	Morocco/ Sahara Magharibi	Comoros
	Gambia		Nigeria	Sudan	Djibouti
	Kenya		Sudan Kusini	Tunisia	Eritrea
	Liberia				Ethiopia
	Madagascar				Ghana
	Mali				Guinea
	Malawi				Guinea-Bissau
	Msumbiji				Jamhuri ya Afrika ya Kati
	Namibia				Jamhuri ya Kongo
	Senegali				Mauritius
	Swaziland				Niger
	Zambia				São Tomé na Príncipe
	Zimbabwe				Shelisheli
					Somalia
					Uganda